

УДК: 330.46:336.717

Сергеева Л.Н., д.е.н., проф.,

Книшенко Т.М., к.е.н.,

Класичний приватний університет (м. Запоріжжя)

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ УПРАВЛІННЯ ЖИТТЄЗДАТНІСТЮ КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ З УРАХУВАННЯМ ПРИНЦИПІВ ГАРМОНІЙНОСТІ СТРУКТУРИ

Актуальність проблеми. Трансформаційні зміни, що відбуваються в зовнішньому середовищі, потребують оцінювання життєздатності економічних систем.

Використання системного підходу до моделювання процесів в складних економічних системах, заснованого на поєднанні кібернетичного та синергетичного аспектів управління, дає змогу моделювати структуру соціально-економічної системи з метою забезпечення її життєздатності [1].

Оскільки банківська система України має значний вплив на розвиток економіки, нагальною проблемою є підвищення її життєздатності, конкурентоспроможності, вибір стратегії розвитку, створення ефективної системи ризик-менеджменту.

Аналіз останніх наукових досліджень. Проблемам управління життєздатністю соціально-економічних систем приділено наукові праці С. Біра [2], Г. Клейнера [5], О. Марковського [6], А. Чухно [10]. Значна частина наукових досліджень присвячена змісту поняття «життєздатність», моделюванню життєздатної системи, функціям підсистем та умовам життєздатності соціально-економічної системи і т. д. Проте за наявності наукових розробок залишається низка питань, що стосуються підходів до управління життєздатністю. Для вирішення цієї проблеми в роботі пропонується розглянути підхід до управління життєздатністю з урахуванням принципів гармонійності структури.

Метою роботи є застосування теорії життєздатних соціально-економічних систем для управління життєздатністю комерційного банку на основі дослідження властивостей структури життєздатної соціально-економічної системи з урахуванням принципів гармонійності.

Об'єктом нашого дослідження є процеси управління життєздатністю комерційного банку та банківської системи України.

Виклад основного матеріалу дослідження. У визначенні Л. Сергєєвої [9, с. 55] життєздатна система – це система, що здатна нескінченно довго зберігати й підтримувати самостійне існування.

Оцінка життєздатності системи G є функцією оцінок стійкості Y , надійності N та живучості T :

$$G=f(Y, N, T). \quad (1)$$

Серед закордонних фахівців в області економічної кібернетики фундаментальною є модель життєздатності Стафорда Біра [2, с. 212]. У побудованій моделі він виділяє цілісність і зв'язність усередині самої системи, приділяє особливу увагу самоорганізації, зворотним зв'язкам, які забезпечують гомеостазис. При розробці систем управління Бір подає систему з управлінням у вигляді життєздатної. Життєздатність такої соціально-економічної системи обумовлена динамікою її внутрішньої структури, яка неперервно навчається, адаптується та еволюціонує.

Термін «структура» (від лат. *structūra* – «будова») має цілий спектр значень. Термін може бути синонімом системи, форми, моделі, організації. В основному значенні термін використовується при характеристиці внутрішньої побудови, взаємодії між елементами і т.д.

При моделюванні структури, зокрема ієрархічної, використовується теорія графів. У працях А. Бакурової [9, с. 83] модель структури соціально-економічної системи S із елементами, що виконують певні функції, визначається кортежем:

$$\langle V, W_V, E, W_E, R, D, U, \tau \rangle, \quad (2)$$

де $V = \{v_i\}$ - множина елементів системи (вершини графа),

W_V - множина ваг вершин,

E - множина дуг,

$W_E = \{\varepsilon_{ij}\}$ - множина ваг дуг,

$R = \{r_k, q_k\}$ - множина правил розподілу функцій системи по елементах структури,

$D = \{d_l\}$ - множина правил виходу елементів з системи,

$U = \{u_l\}$ - множина правил розриву зв'язків,

τ - час відновлення елементів, що вийшли з системи.

Ваги вершин та дуг можуть бути представлені числом, функцією або вектором, що формалізують властивості елементів та зв'язків між ними, відповідно.

Отже, структура є багатовимірним поняттям, розмірність якого характеризується кількістю факторів, що впливають на соціально-економічну систему. Властивості зв'язків визначають коридор поведінки елементів, підсистем та системи в цілому. В управлінні зв'язаність елементів характеризує розподіл повноважень і ухвалення рішень. В загальному вигляді структура є вектором в просторі, в якому функціонує соціально-економічна система.

При моделюванні структури життєздатної системи важливим є «синтез «ідеальної» з точки зору життєздатності структури» [9, с. 87]. З поняттям «ідеал структури» пов'язані дослідження І. Крючкової щодо використання «принципу золотого перерізу» [3, с. 74], за якими:

- оптимізація конструкції за принципом золотого перерізу дає змогу кожній системі адекватно виконувати свої функції при мінімально можливих витратах ресурсів зовнішнього середовища;
- золотий принцип відповідає оптимальному входженню однієї системи в іншу;
- оптимальна структура економічних систем відповідає принципу

фрактальності, тобто є самоподібною;

- структурування систем за принципом золотого перерізу відбувається тільки тоді, коли основним процесом в системі є самоорганізація, та забезпечує здатність системи самовідтворюватися та розвиватися.

Таким чином, принципами побудови «ідеалу» структури є оптимальність, самоподібність, ефективність. «Ідеал» структури забезпечує функціонування соціально-економічної системи, оскільки при впливі зовнішнього і змінах внутрішнього середовища дозволяє зберігати стійкість і надійність. У визначенні Г. Клейнера ці поняття відповідають гармонійності: «гармонія в цілому – це поєднання єдності і різноманіття, співпраця, синтез, сумісна еволюція. При цьому гармонія - не статичне, а динамічне поняття» [5].

Гармонійність для соціально-економічної системи потребує збалансованості в просторовому та часовому аспектах. Г. Клейнер виділяє, що для управління збалансованістю необхідним є впровадження систем стратегічного управління. В гармонійній економіці, на відміну від дисгармонійної, закладено могутній внутрішній потенціал подолання суперечностей в рамках еволюційного розвитку.

Отже, гармонійність як вираження «ідеалу» структури нерозривно пов'язана з розвитком соціально-економічної системи.

Сутність та фактори впливу на розвиток соціально-економічної системи, незважаючи на велику кількість наукових публікацій, досі не усвідомлено навіть на філософському рівні. Розвиток обумовлюється діалектикою рис соціально-економічної системи [10, с. 321], а його принципами є наступні тези:

1. Розвиток – це процес змін системи в часі.
2. Зміни в системі можуть відбуватись плавно, що дає змогу формалізувати їх в вигляді неперервної функції часу.
3. Існують моменти часу, в яких стан системи змінюється стрибкоподібно, тобто функція змін від часу терпить розрив.
4. Крім того, результатом незворотності часу є те, що розвиток системи може розглядатись у ретроспективі як аналіз минулих змін та в майбутньому як

прогнозування змін.

5. Розвиток складної системи в майбутньому не є детермінованим, необхідно враховувати фактор невизначеності.

Розвиток соціально-економічних систем залежить від факторів впливу, які в залежності від наукових досліджень поділяють на кількісні та якісні, або інтенсивні та екстенсивні.

В загальному вигляді один з факторів характеризує ресурси, що є потенціалом для здійснення розвитку (просторовий аспект гармонійності), а інший – дію на систему, внаслідок чого відбуваються якісні зміни (часовий аспект гармонійності).

В визначенні Великого енциклопедичного словника [4, с. 518], «потенціал – джерела, можливості, засоби, які можуть бути використані для вирішення задачі або досягнення мети». Визначення потенціалу в різних науках має просторовий та часовий аспекти: так, в біології виділяють потенціал дії та потенціал спокою, в математиці - скалярний та векторний потенціал. Оцінювання потенціалу визначає умови розвитку соціально-економічної системи, визначає можливість та границі змін її елементів та ключових процесів.

Дію на систему або всередині системи з метою реалізації потенціалу будемо називати мотивацією до розвитку.

Зміст явища «мотивації» достатньо глибоко вивчено в психології. Мотивацією є сукупність чинників, які спонукають активність об'єкта і визначають спрямованість його діяльності. Мотивація поділяється на потреби (на найнижчому рівні інстинкти) як джерела активності та мотиви як причини, що визначають направленість поведінки або діяльності [8, с. 9]. Таким чином, мотивація до розвитку також має просторовий та часовий аспект гармонійності.

Таким чином, розвиток має діалектичну природу. Структура є основою гармонійності, має просторовий та часовий аспект. Досягнення «ідеалу» структури є ітераційними процесом, що полягає в тому, що, з однієї сторони, в процесі досягнення ідеалу проявляються суперечності, з іншої - вони вирішуються (рис. 1).

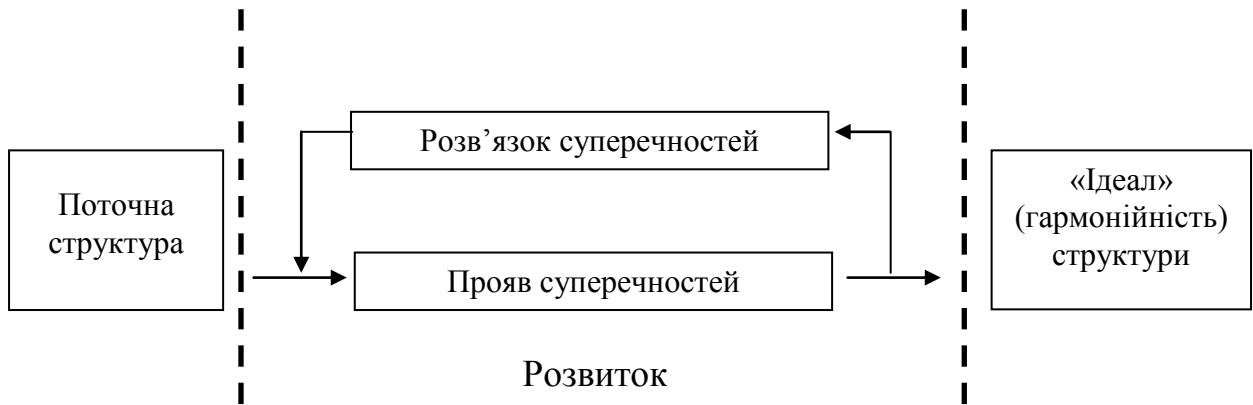

Рис. 1. Місце структури в забезпеченні розвитку соціально-економічної системи

З урахуванням вищевказаного, удосконалимо концепцію життєздатності соціально-економічної системи (рис. 2).

Рис. 2. Роль структурних складових при управлінні життєздатністю соціально-економічної системи

При управлінні комерційним банком досить ефективним є застосування теорії життєздатних систем та принципів гармонійності, оскільки комерційний

банк є зв'язаним у свої діях, активно взаємодіє з різними суб'єктами економіки, а його територіальна, організаційна структура, структура діяльності, ризиків та інші види структур є самоподібними.

Забезпечення функціонування через досягнення гармонійності структури спонукає комерційний банк до розвитку. Відхилення від гармонійної структури викликає ризики в функціонуванні банку.

За методичними рекомендаціями щодо організації та функціонування систем ризик-менеджменту в банках України [7] ризик-менеджмент – це система управління ризиками, яка включає в себе стратегію та тактику управління, направлені на досягнення основних бізнес-цілей банку.

В роботах О. Марковського [6, с. 125] пропонується стратифікований підхід при моделюванні структури системи управління ризиками комерційного банку. Для побудови моделі структури комерційного банку автор розглядає три основні страти: організаційну структуру, структуру діяльності й структуру ризиків. Спільна взаємодія організаційних механізмів і діяльності породжує ризики. Ієрархія страт представлена на рис. 3.

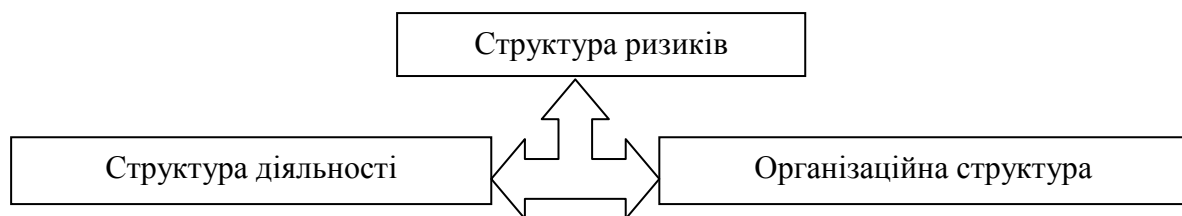

Рис. 3. Ієрархія страт в системі ризик-менеджменту [6, с. 126]

Стосовно забезпечення розвитку, то за принципом гармонійності потенціал розвитку (живучість) повинен забезпечуватись просторовим та часовим аспектом структури.

Комерційний банк з точки зору системного підходу має внутрішню фундаментальну властивість – цілісність системи. Така властивість відображає появу в системі нових характерних рис, які непритаманні її елементам та їх зв'язкам. Отже, елементи та зв'язки комерційного банку в внутрішньому та з зовнішнім середовищами забезпечують просторовий аспект структури.

Разом з тим, з плином часу системи підлягають розпаду, втраті цілісності,

оскільки змінюються функції та цілі системи. Отже, цілі і функції забезпечують часовий аспект структури.

Оцінювання потенціалу розвитку на основі просторового аспекту структури може розглядатись як вираження енергії. Умовами руйнування комерційного банку як цілісної системи є:

1. Систему буде зруйновано, якщо внутрішні джерела не здатні підтримувати розвиток системи, тобто сумарна енергія руху системи буде перевищувати енергію її внутрішніх зв'язків. Ця умова обумовлена тим, що внутрішні сили не здатні підтримувати розвиток системи.

2. Система перестане існувати, якщо сила тиску середовища перевищує можливість до опору самої системи, тобто енергія внутрішніх зв'язків менша за сумарну енергію зовнішніх дій [1, с. 97].

Оцінювання потенціалу розвитку на основі часового аспекту виражається в структурі цілей та функцій комерційного банку.

Структура цілей формалізується в структурі сценаріїв з метою забезпечення живучості комерційного банку. Структура функцій представлена структурою траєкторій.

В минулому часі розвиток системи розглядається як єдина траєкторія, а в майбутньому часі як сукупність траєкторій. Сценарій – це сукупність траєкторій, які мають можливість реалізуватись у майбутньому; а траєкторія – це реалізація процесу розвитку економічної системи з конкретизацією його форми.

Стосовно мотивації до розвитку, його складових: потреб та мотивів, то вони також забезпечуються просторовим та часовим аспектом структури.

Просторовий аспект як вираження елементів та їх зв'язків є накопленням інтелектуальним і соціальним капіталом. Крім того, основою формування потреб є структура власників. Вплив часового аспекту структури, що спонукає до активності комерційного банку, є, скоріше, міждисциплінарним поняттям і потребує подальших досліджень. Підходом до оцінювання впливу часового аспекту структури може бути зв'язаність в діях комерційного банку під

впливом зовнішнього та внутрішнього середовища, що виражається в інформаційній відкритості банку, бізнес-іміджі, ступені свободи комерційного банку в залежності від регуляторного впливу Національного банку України та інших контролюючих органів.

Таким чином, структура життєздатності комерційного банку представлена на рис. 4.

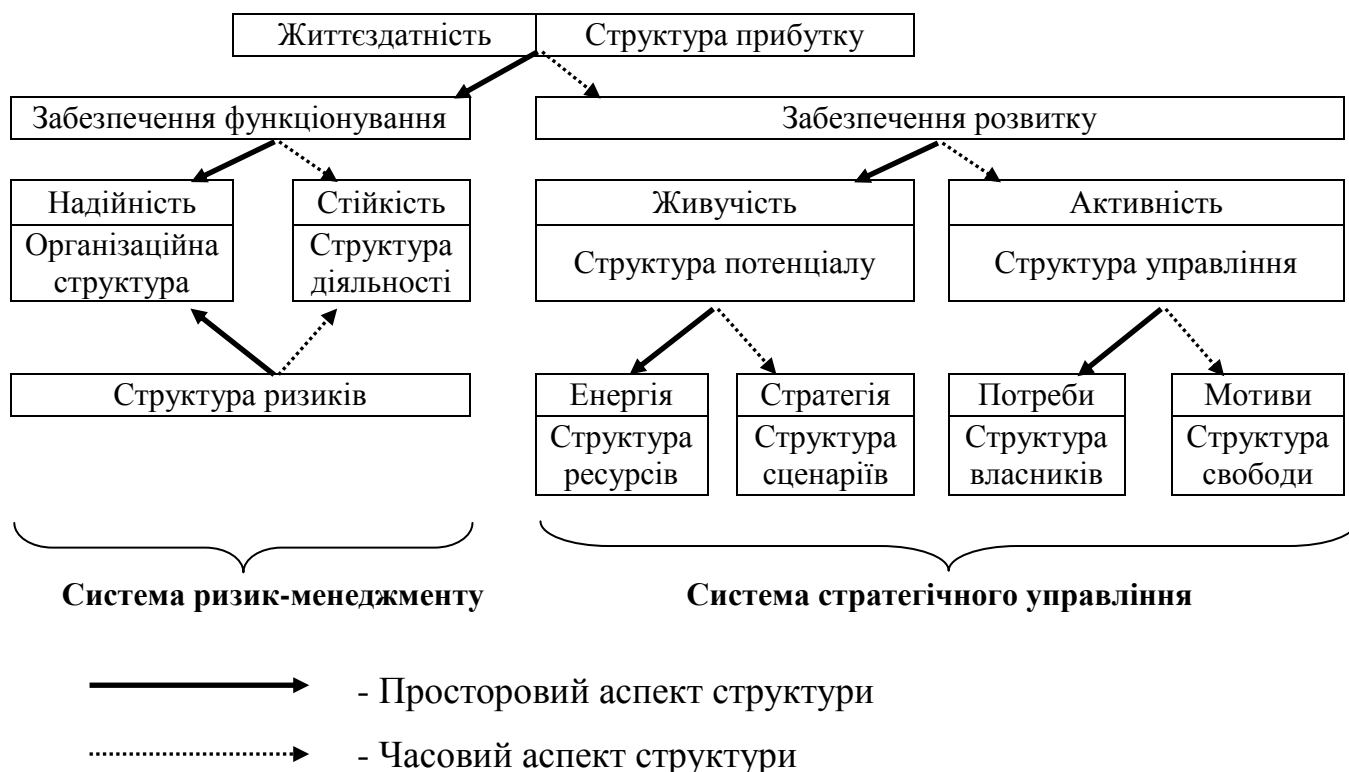

Рис. 4. Структура життєздатності комерційного банку

Висновки та перспективи подальших наукових розробок. Таким чином, в роботі удосконалено підхід до забезпечення життєздатності комерційного банку, що базується на використанні принципів гармонійності, які поєднують просторовий та часовий аспекти структури. Підхід дає можливість управляти життєздатністю комерційного банку на основі побудови ієрархії, що включає структурні складові, а саме: елементи, зв'язки, функції, цілі. На відміну від інших підходів визначено роль складових у формуванні внутрішнього середовища та взаємодії банку з зовнішнім середовищем.

Перспективою подальших досліджень є розробка математичного апарату щодо моделювання життєздатності комерційного банку на основі структурного

підходу.

Список використаних джерел:

1. Бажин И.И. Управление различиями : компакт-учебник / И.И. Бажин. – Харьков : Консум, 2004. – 392 с.
2. Бир С. Мозг фирмы: Пер. с англ. - М.: Радио и связь, 1993.- 416 с.
3. Білоцерківець О. Г., Бурлай Т. В., Гончар Н. Ю., Горшкова Н. І., Крючкова І.В. Структурна гармонізація економіки як чинник економічного зростання / Інститут економіки та прогнозування НАН України / І.В. Крючкова (ред.). — К. : Експрес, 2007. — 520с.
4. Большой энциклопедический словарь / [гл. ред. А.М. Прохоров]. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : Большая российская энциклопедия ; СПб., 2000. – 1456 с.
5. Клейнер Г. Экономика должна быть гармоничной! [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.kleiner.ru/Econ_garmony.htm.
6. Марковський О.В. Концепція моделювання системи ризик-менеджменту комерційного банку / О.В. Марковський // Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво. – 2009. – № 6. – С. 124–127.
7. Методичні рекомендації щодо організації та функціонування систем ризик-менеджменту в банках України : постанова Правління Національного банку України 02.08.2004 р. № 361.
8. Психологічні особливості мотивації підприємницької діяльності: автореф. дис... канд. психол. наук: 19.00.10 / Н.Ю. Худякова; Ін-т психології ім. Г.С.Костюка АПН України. — К., 2008. — 19 с. — укр.
9. Сергеева Л.Н., Бакурова А.В., Воронцов В.В., Зульфугарова С.О. Моделювання структури життєздатних соціально-економічних систем: монографія – Запоріжжя: КПУ, 2009. – 256 с.
10. Чухно А.А. Твори : у 3 т. / А.А. Чухно; НАН України ; Київ. Нац. ун-т ім. Т. Шевченка ; Наук.-дослід. Фін. ін.-т при М-ві фін. України. – К., 2006. – Т. 3 : Становлення еволюційної парадигми економічної теорії. – 712 с.

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ УПРАВЛІННЯ ЖИТТЄЗДАТНІСТЮ
КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ З УРАХУВАННЯМ ПРИНЦИПІВ
ГАРМОНІЙНОСТІ СТРУКТУРИ

КОНЦЕПТУАЛЬНЫЕ ОСНОВЫ УПРАВЛЕНИЯ ЖИЗНЕСПОСОБНОСТЬЮ
КОММЕРЧЕСКОГО БАНКА С УЧЕТОМ ПРИНЦИПОВ ГАРМОНИЧНОСТИ
СТРУКТУРЫ

CONCEPTUAL APPROACH TO THE MANAGEMENT BY LIFE SUPPORT OF
COMMERCIAL BANK ACCORDING TO THE PRINCIPLES OF STRUCTURE'S
HARMONY

Анотація. В статті запропоновано концептуальні основи управління життєздатністю комерційного банку з урахуванням принципів гармонійності структури, проаналізовано основні складові моделі життєздатності.

Аннотация. В статье предложены концептуальные основы управления жизнеспособностью коммерческого банка с учетом принципов гармоничности структуры, проанализированы основные составляющие модели жизнеспособности.

Annotation. The conceptual approach to the management by life support of commercial bank according to the principles of structure's harmony is offered by the authors in the article. The authors analyze the basic constituents of life support's model.

Ключові слова: комерційний банк, життєздатність, гармонійність, структура, моделювання, управління

Ключевые слова: коммерческий банк, жизнеспособность, гармоничность, структура, моделирование, управление

Keywords: commercial bank, life support, harmony, structure, modeling, management

СВЕДЕНИЯ ОБ АВТОРАХ

1. **Сергеева Людмила Нильсовна**, д.э.н., проф., заведующая кафедрой экономической кибернетики и статистики Классического частного университета (г. Запорожье).
2. **Кнышенко Татьяна Николаевна**, к.э.н., доцент кафедры экономической кибернетики и статистики Классического частного университета (г. Запорожье).

Почтовый адрес: 69005, г. Запорожье, ул. Победы, д. 119, кв. 102.

Моб. тел. 0508366605

Адрес электронной почты mantula@mail.ru